

УДК 347.783:347.788.5

О. О. КУЛІНІЧ

Ольга Олексіївна Кулініч, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ СУСПІЛЬНО ЗНАЧИМИМИ ЯК УМОВА ПРАВОМІРНОСТІ ПОШИРЕННЯ ФОТОГРАФІЙ ТА ІНШИХ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

У законодавстві більшості країн передбачається умова про правомірність обмеження права фізичної особи на власне зображення з метою охорони державних, суспільних інтересів чи інтересів інших осіб. Цивільне законодавство України оперує категоріями «інтерес фізичної особи» або «інтереси інших осіб». Щодо інтересів самої особи, то може йтися, наприклад, про зникнення цієї особи (під час її розшуку може використовуватись її фотозображення). Інтереси інших осіб проявляються через інтереси будь-якої групи осіб, суспільства, держави. В розрізі викладеного слід звернути увагу на визначення суспільних та державних інтересів, котрі можуть визнаватися суспільно значимими і бути підставою для обмеження цивільних прав та інтересів фізичних осіб, зображених на фотографіях чи інших художніх творах.

Проблема визначення змісту державних або суспільних інтересів суспільно значимим при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи неодноразово висвітлювалася у наукових розробках, зокрема таких вчених, як: В. Болочагин, А. Бичков, К. Вивчарук, Р. Горнев, В. Гуревич, Ю. Ершов, А. Капишева, А. Курицина, М. Малєїн, К. Циганкіна, О. Ерделевський. Незважаючи на значну кількість праць, для вдосконалення правозастосовної практики доцільно виробити єдиний підхід до визначення суспільної значимості інтересів при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи.

Метою статті є дослідження підходів до розуміння суспільної значимості інтересів, що виникають при створенні та/або використанні фотографій або інших художніх творів із зображенням фізичної особи.

У науковій літературі при дослідженні правомірності створення та/або використання фотографій чи інших художніх творів із зображенням особи у позадоговірному порядку науковці найчастіше оперують поняттями «суспільно значимі інтереси», «публічні інтереси», «інтереси держави», «інтереси суспільства». Цікавим є визначення та співвідношення цих понять.

Поряд із загальноовживаними поняттями «державні», «суспільні» інтереси, використанням формулювання «**публічний інтерес**» виникають проблеми при тлумаченні норм права. О. М. Ерделевський звертає увагу, що навряд чи можна визначити який-небудь публічний інтерес, що не був би при цьому державним чи суспільним¹. Аналогічної позиції дотримується К. Г. Вивчарук². На його думку, з одного боку, дане поняття визначається як суспільне, тобто можна зробити висновок, що суспільний і публічний – синоніми. З іншого боку, ми знаємо такі дефініції, як публічне право (державне), публічна влада (державна).

При визначенні понять «державні або суспільні інтереси», науковцями звертається увага на туманність формулювання, за допомогою якого можна «затикати» за бажання будь-які законодавчі прогалини та недоробки³. У науковій літературі зазначається існування проблем, що виникають у зв'язку з відсутністю тлумачення зазначеного положення законодавства^{4,5}. Категорії «державний» та «суспільний» інтерес, що закріплені в чинному законодавстві, на думку багатьох вчених, мають неконкретний характер, внаслідок чого можуть тлумачитися по-різному, зокрема на шкоду зображеній особі. Більшість авторів^{6,7} визнають, що демонстрація зображення особи без її на те згоди є допустимою, тільки якщо інакше страждатимуть основи конституційного ладу, безпека громадян і держави.

Інтереси держави в частині фотографування та використання фотографій із зображенням фізичних осіб (без їх згоди) впливають зі змісту законодавства при виконанні владних повноважень спеціально уповноваженими законом особами. Публічно-правова регламентація здійснення фотографування фізичних осіб встановлює спеціальні умови для цього, що, як виняток, полягають у тому, що фотографування може здійс-

нюватися приховано, але у випадках, чітко визначених законодавством у рамках виконання службових обов'язків. Інтереси держави з питання створення й використання фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи визначаються спеціальними актами шляхом визначення прав та обов'язків посадових осіб проведення зйомки особи та використання форм об'єктивізації її зображення.

Зміст *інтересів суспільства* визначається об'єктивними умовами існування, розвитку й потребами не окремих представників суспільства, а в цілому – усїєї спільноти. Подібно до суспільства суспільний інтерес за своєю структурою не може бути зведений до простої суми колективних і особистих інтересів⁸. Слід враховувати, що інтереси суспільства не завжди збігаються із заявленими інтересами окремих фізичних осіб і груп, а в деяких випадках і суперечать їм⁹.

У правозастосовній практиці та науковій доктрині можна визначити два підходи до тлумачення поняття «*суспільні інтереси*».

У рамках першого підходу суспільні інтереси тлумачаться у вузькому розумінні як такі, що є суспільно значимими. До суспільних інтересів слід відносити не будь-який інтерес, який виявляється аудиторією, а, наприклад, потребу суспільства у виявленні та розкритті загрози демократичній правовій державі і громадянському суспільству, громадській безпеці, довіллію¹⁰. Він включає питання діяльності трьох гілок державної влади і, зокрема, питання, що стосуються громадських діячів і посадовців, – у сфері політики, охорони здоров'я та безпеки, правоохоронних органів, питань економіки, застосування сили, мистецтва і культури¹¹.

У науковій літературі звертають увагу на те, що суспільний інтерес – це *розумний інтерес*, який становить тільки суспільна, зовнішня, відкрита сторона діяльності особи, а не її приватне життя¹². Розумним не є «простий інтерес публіки», пересічний, буденний інтерес до особистості¹³. Внаслідок виявлення нерозумного інтересу відбуваються неправомірні втручання в життя особи. Різновидом останніх є *свавільні втручання*, під якими слід розуміти умисні вторгнення в особисте життя фізичної особи, що вчиняються всупереч чинному законодавству без дозволу уповноваженої особи або без достатніх правових підстав і заподіюють їй шкоду¹⁴.

У деяких випадках при фотографуванні та опублікуванні фотографій відомих осіб (до приватного життя яких у пересічних громадян існує неабиякий інтерес) засоби масової інформації при виникненні спорів посилаються саме на суспільно значимі інтереси до особи, не проводячи межі між приватними інтересами самої особи (право на її приватне життя) та суспільними інтересами, коли в суспільстві дійсно існує право на інформацію про діяльність певної публічної особи. Так, В. Ю. Болочагин звертає увагу, що зазначене формулювання потребує деталізації задля запобігання невинуватого обмеження права фізичної особи на власне зображення адміністративними органами¹⁵.

Наприклад, британські суди визнали той факт, що приватне життя публічних осіб повинно користуватися меншим захистом порівняно із забороною на вторгнення в особисте життя інших осіб. Досі існує велика невизначеність щодо того, як далеко преса має право зайти, розкриваючи інформацію особистого характеру, для того, щоб зробити історії про життя зірок реальнішими та правдоподібнішими. Дозвіл публікувати всю інформацію, яка суспільству цікава, буде означати практичну неможливість успіху позовів про розголошення особистої таємниці, тому журналісти публікують майже завжди те, що цікавить публіку (інакше газети і журнали, що містять їхні статті, не будуть продаватися), навіть якщо це дуже інтимні подробиці особистого життя зірок¹⁶.

Особливістю використання зображення особи в суспільно значущих інтересах є те, що зображення особи не повинно зазнати змін, а також спотворювати відображений в об'єктивній формі образ особи¹⁷.

Визнання інформації суспільно необхідною часто покладається на суд. Проте в законодавстві не міститься пояснень, на підставі чого суд визначає суспільну необхідність поширення такої інформації¹⁸.

У судовій практиці вироблено критерії для визначення наявності суспільного інтересу, зокрема такі:

– *соціальна цінність*. Соціальна цінність більшості фотографій носить суб'єктивний характер. Було б важко стверджувати, що фотографія знаменитості, яка п'є каву, має якесь соціальне значення. Інтимні фото зірок на пляжі також не мають соціальної цінності;

– *ступінь втручання* – це суб'єктивний критерій, що включає сукупність обставин втручання. Слід відрізнити серйозні вторгнення від простої незручності;

– *добровільна популярність*. Практично всі знаменитості бажають працювати із засобами масової інформації, але при цьому жодна популярна особа не хоче піддавати себе небажаним обставинам двадцять чотири години на добу, сім днів на тиждень. Права державних посадових осіб водночас можуть бути обмежені порівняно з особами, котрі не перебувають на державній службі, коли їх популярність та професійна діяльність має важливе значення для державного інтересу¹⁹.

У рамках другого підходу суспільні інтереси тлумачаться у широкому розумінні як такі, що є суспільно значимими та задовольняють суспільну цікавість.

Судова практика США склалася шляхом використання термінів «*суспільний інтерес*» і «*суспільна цікавість*». У разі, коли втручання в особисту сферу було виправдане суспільним інтересом, то розраховувати на покарання осіб, які опублікували або оприлюднили відомості приватного характеру (листування, інтимні фотографії, відеоматеріали), публічним персоналом не доводиться²⁰. Суспільний інтерес є загальноновизнаною підставою обмеження права фізичної особи на власне зображення.

Законодавство Німеччини, навпаки, замість суспільних інтересів допускає обмеження з метою задоволення цікавості суспільства²¹. У справі «фон Ганновер проти Німеччини» Європейський суд²² для відповіді на запитання, чи було правомірним втручання в приватне життя з боку ЗМІ, розглянув питання, чи був в

конкретному випадку суспільний інтерес у такій інформації або це була просто світська цікавість. За обставинами справи німецькі журнали публікували фотографії позивачки, на яких зображені сцени її повсякденного життя, коли вона була на прогулянці, робила покупки, займалася спортом, виходила з ресторану, знаходилася на відпочинку. Конституційний Суд Німеччини вказав, що «формування поглядів і розваги не є протилежностями. Розважальні матеріали також відіграють важливу роль у формуванні поглядів». Проте Європейський Суд не погодився з подібною аргументацією. На його думку, ці матеріали не привносять жодної інформації та ідей, що мають суспільний інтерес. Метою публікації усіх фотографій було «задоволення цікавості певного кола читачів про подробиці приватного життя позивачки, що не може вважатися внеском в обговорення питань суспільного значення»²³.

Викладене дає можливість зробити такі висновки. Публічні інтереси при створенні та/або використанні фотографій та інших художніх творів з зображенням фізичної особи становлять об'єктивні інтереси держави і суспільства, які взаємопов'язані та взаємообумовлені й визначаються нормами нормативно-правових актів, публічно-правовими нормами або важливістю та значимістю інформації не для окремо взятих фізичних осіб, а для держави та суспільства в цілому. Публічними інтересами обґрунтовуються закріплені в законодавстві випадки спеціально санкціонованої зйомки та використання її результатів у визначених законом випадках, що здійснюється уповноваженим суб'єктом, із застосуванням спеціальних механізмів та знарядь, визначеним способом, із відповідною метою тощо.

Суспільно значимий інтерес є розумним, стосується важливої та необхідної для життєдіяльності суспільства інформації. Суспільна цікавість, як правило, стосується інформації, що не становить значимості для суспільства, а є звичайною допитливістю, небайдужістю, цікавістю, увагою до конкретних публічних осіб. Прагнення дотримання балансу між інтересами суспільства та приватними інтересами осіб свідчить про доцільність підтримання першого підходу до розуміння суспільного інтересу, який був саме суспільно значимим, а не спрямований задовольняти звичайну цікавість пересічних фізичних осіб. Інтереси суспільства та держави, пов'язані з поширенням фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи, мають бути розумними й законними, тобто суспільний інтерес повинен у правозастосовній практиці розглядатися у вузькому розумінні.

Суспільно значимим публічним інтересом у сфері створення та/або використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи є охоронюваний законом інтерес, спрямований на створення та/або використання форми об'єктивізації зображення фізичної особи посадовими особами органів державної влади у випадках, встановлених законом, або особами без спеціального статусу посадової особи з інформаційною, науковою, навчальною чи найвищою художньою метою за умови дотримання загальних засад законодавства та норм моралі. При розгляді у судовому порядку спорів про порушення права фізичної особи на власне зображення вкрай важливо враховувати суспільну значимість інтересу створення та/або використання фотографій чи інших художніх творів з зображенням фізичної особи.

¹ *Эрделевский А. М.* Об охране изображения гражданина / А. М. Эрделевский // *Законодательство*. – 2007. – № 7. – С. 11–15. – С. 10.

² *Вивчарук К. Г.* К вопросу об охране изображения гражданина / К. Г. Вивчарук // *Актуальные проблемы гуманитарных и социально-экономических наук : сб. материалов Седьмой международной заочной научно-практической конференции : в 4 ч. / под ред. канд. техн. наук, профессора генерал-майора М. М. Горбунова*. – Ч. 1. Актуальные проблемы отечественной истории и историографии. Актуальные проблемы социально-политических наук. – Саратов-Вольск : ООО Изд-во «Наука», ВФВМТО, 2013. – С. 103–106. – С. 104.

³ *Ершов Ю.* Охрана права на изображение / Ю. Ершов // *ЭЖ-Юрист*. – 2007. – № 9. – С. 3.

⁴ *Малеин Н. С.* Гражданский закон и права личности в СССР / Н. С. Малеин. – М. : Юрид. лит., 1981. – 216 с. – С. 156.

⁵ *Курицына А. С.* Охрана изображения гражданина / А. С. Курицына // *Защита гражданских прав : Материалы круглого стола по гражданскому праву и процессу 20 февраля 2009 г.* – М. : Моск.ун-т МВД России, 2011. – С. 54–57. – С. 57.

⁶ *Красавчикова Л. О.* Понятие и система личных, не связанных с имущественными прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации : дисс. ... доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / Красавчикова Лариса Октябрьевна. – Москва, 2007. – 435 с. – С. 430–432.

⁷ *Цыганкина Е. А.* Охрана изображения и частной жизни гражданина / Е. А. Цыганкина // *Законность и правопорядок в современном обществе : сб. материалов XIX Международной научно-практической конференции*. – Новосибирск : Изд-во ЦРНС, 2014. – С. 63–69.

⁸ *Свердлов Г. А.* Гражданско-правовые способы сочетания общественных, коллективных и личных интересов : учеб. пособ. / Г. А. Свердлов. – Свердловск : УрГУ, 1980. – 72 с. – С. 15–19.

⁹ *Горнев Р. В.* Гражданско-правовая охрана права гражданина на собственное изображение / Р. В. Горнев // *Материалы Международного молодежного научного форума «ЛОМОНОСОВ-2010»* / отв. ред. И. А. Алешковский, П. Н. Костылев, А. И. Андреев, А. В. Андриянов. – М. : МАКС Пресс, 2010 : [Электронный ресурс]. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.

¹⁰ О практике применения судами Закона Российской Федерации «О средствах массовой информации : постановление Пленума Верховного Суда РФ от 15 июня 2010 г. № 16 (ред. от 9 февраля 2012 г.) / Официальный сайт компании «Гарант». Информационно-правовое обеспечение : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/1795394/>

¹¹ *Филимонова Е. А.* Конституционное право российских граждан на неприкосновенность частной жизни : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право, конституционный судебный процесс, муниципальное право» / Филимонова Елена Александровна. – Волгоград, 2005. – 229 с. – С. 90–91.

¹² *Гуревич В. Б.* Право на собственное изображение в немецкой юриспруденции / В. Б. Гуревич // *Право*. – 1904. – № 37. – С. 1776–1787. – С. 1783–1784.

¹³ *Бычков А.* Использование налицо / А. Бычков // *ЭЖ-Юрист*. – 2013. – № 5. – С. 14.

¹⁴ Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Бобрик Володимир Іванович. – Х., 2004. – 19 с.

¹⁵ Болочагин В. Ю. Право на неприкосновенність личного изображения: перспективы гражданско-правового регулирования личных неимущественных отношений / В. Ю. Болочагин // Теоретические аспекты и правоприменительная практика российского законодательства : материалы Всероссийской научно-практической конференции 12–14 апреля 2007 г. – Курск : Изд-во Курск. гос. техн. ун-та, 2007. – С. 34–38. – С. 36.

¹⁶ Перова Н. Ограничения свободы слова в целях предотвращения разглашения личной и государственной тайны в праве США и Великобритании / Н. Перова // Право и управление. XXI век. – 2012. – № 1 (22). – С. 93–99. – С. 94–95.

¹⁷ Бычков А. Вказана праця. – С. 14.

¹⁸ Грицик А. Ф. Правова відповідальність за зловживання свободою інформації / А. Ф. Грицик // Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців : всеукраїнська наукова конференція (м. Львів, 27 травня 2011 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка». – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – С. 209–215. – С. 211.

¹⁹ Scharf J. Shooting for the stars: a call for federal legislation to protect celebrities' privacy rights / J. Scharf // Buffalo Intellectual Property Law Journal. – 2006. – Vol 3. – P. 164–195.

²⁰ Капышева А. К. Использование изображений человека в средствах массовой информации / А. К. Капышева // Вестник Казахско-русского международного университета. Материалы Международной научно-практической конференции «Интеллектуальная нация как основа правового Казахстана и повышения благосостояния граждан», посвященной 20-летию университета, 1 ноября 2013 г. – 2013. – Вып. № 4 (5). – С. 397–404. – С. 399–400.

²¹ Сидорина Н. Фотография в авторском праве России и Германии : моногр. / Н. Сидорина. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. – 65 с. – С. 41.

²² Von Hannover против Германии, № 59320/00 от 24 июня 2004 г. / Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский Суд по правам человека : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://european-court.ru/uploads/ECHR_Von_Hannover_v_Germany_24_06_2004.pdf

²³ Лебедев К. А. Неприкосновенность частной жизни публичных лиц: подходы правоприменительной практики России и Европейского суда по правам человека / К. А. Лебедев // Материалы Международного молодежного научного форума «ЛЮМОНОСОС-2013» / отв. ред. А. И. Андреев, А. В. Андриянов, Е. А. Антипов, К. К. Андреев, М. В. Чистякова. – М.: МАКС Пресс, 2013 : [Электронный ресурс]. – 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM); 12 см.

Резюме

Кулініч О. О. Визначення інтересів суспільно значимими як умова правомірності поширення фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи.

У статті досліджується визначення інтересів держави і суспільства при вільному поширенні фотографій та інших художніх творів із зображенням фізичної особи. Робиться висновок, що суспільна значимість є умовою вільного поширення. Розрізняються поняття «суспільний інтерес» та «суспільна цікавість». Наводяться критерії для визначення суспільного інтересу. Обґрунтовується недоцільність підтримання на законодавчому рівні концепції суспільної цікавості як основи суспільно значимого інтересу. На прикладі окремих судових рішень доводиться, що інтереси держави і суспільства повинні бути розумними, законними. Підкреслюється, що інтерес не повинен бути пересічним, буденним, таким, що задовольняє звичайну допитливість фізичних осіб. Звертається увага, що зображення не повинно зазнавати змін. Робиться висновок щодо відповідності інтересу критерію суспільно значимості.

Ключові слова: інтерес, держава, суспільство, фізична особа, зображення, розумність, законність, значимість.

Резюме

Кулініч О. А. Определение интересов общественно значимыми как условие правомерности распространения фотографий и других художественных произведений с изображением физического лица.

В статье исследуется определение интересов государства и общества при свободном распространении фотографий и иных художественных произведений с изображением физического лица. Делается вывод, что общественная значимость является условием свободного распространения. Различаются понятия «общественный интерес» и «общественное любопытство». Приводятся критерии для определения общественного интереса. Обосновывается нецелесообразность поддержки на законодательном уровне концепции «общественного любопытства» как основы общественно значимого интереса. На примере отдельных судебных решений аргументируется, что интересы государства и общества должны быть разумными, законными. Обращается внимание, что изображение не должно претерпевать изменений. Делается вывод о соответствии интереса критерию общественной значимости.

Ключевые слова: интерес, государство, общество, физическое лицо, изображение, разумность, законность, значимость.

Summary

Kulinich O. Definition of the interests as public-matter as a condition of legality dissemination of photographs and other artworks with an image of a natural person.

The paper examines the definition of the interests of the state and society in free dissemination of photographs and other artworks depicting natural person. The conclusion is made about public importance as a condition for free dissemination. Differing notion of «public interest» and «public curiosity». We give criteria for determining the public interest. Grounded unreasonableness keeping in law the concept of public curiosity as the basis of socially significant interest. For example, as shown in some court decisions, the interests of the state and society should be reasonable, legitimate. It is emphasised that the interest should not be ordinary, daily, satisfying the common curiosity of individuals. The attention is paid to the fact that the image should not be altered. The conclusion on the conformity of public-interest criteria significance.

Key words: interest, state, society, natural person, image, reasonableness, legality, significance.